

Màrqueting visual en la difusió de l'Escola Nova a Catalunya

A la Catalunya de principis del segle XX les imatges es posen al servei de dos projectes polítics que conflueixen: el regeneracionisme noucentista del catalanisme conservador i la voluntat de l'Ajuntament de Barcelona d'esdevenir referència de la modernitat

Fotografia de 1920 en què es volia il·lustrar les pràctiques Montessori a la Casa de Maternitat. | Quaderns d'Estudi, núm. 39 / Biblioteca Rosa Sensat.

A les primeres dècades del segle XIX, les activitats de fotografiar i filmar es varen popularitzar i es convertiren en fets habituals. Les fotografies apareixien als diaris i revistes il·lustrades per mostrar esdeveniments i reforçar els textos escrits. Aquesta popularització va coincidir amb les experiències que des de finals del segle XIX i fins a la II Guerra Mundial volgueren transformar l'ensenyament. Els impulsors d'aquestes iniciatives, que es varen agrupar sota el nom d'**Escola Nova**, feren servir àmpliament les fotografies i el cinema com un instrument per divulgar les seves idees. Autors com M. Montessori, O. Decroly, A. Ferrière, A. Neill, entre d'altres, feren servir la fotografia i el cinema. Al llarg dels anys trenta la fundació Rockefeller va finançar pel·lícules i documentals per divulgar el moviment de la pedagogia progressista nord-americana, les idees de J. Dewey i el mètode de projectes.

L'Escola Nova es presentava com una alternativa radicalment contrària a una escola tradicional de la qual els reformadors en feien una simplificació caricaturesca. Per fer aquesta contraposició, **les imatges tenien major impacte que les paraules**. La importància que els nous corrents pedagògics donaven als exteriors, a la natura i als cossos afavoria la captura d'imatges amb una gran qualitat estètica i visual. **L'Escola Nova va construir tota una nova iconografia de l'escola** on la fotografia i el cinema s'imposaren a la representació pictòrica que havia estat fonamental per construir la representació modèlica de l'escola del segle XIX. Enfront de l'escola ordenada, amb els pupitres arrencats i els professors ocupant el lloc preponderant, l'Escola Nova mostrava unes classes on els alumnes es distribuïen fent activitats diverses, actuaven i jugaven individualment o en grup, molt de cops a l'exterior i a la natura, amb mestres que els contemplaven en un segon pla.

La fotografia en la divulgació de la reforma educativa

A la Catalunya de les primeres dècades de segle XX **la difusió de les idees de l'Escola Nova va ser molt intensa** i va rebre el suport de la Diputació de Barcelona primer i després de la Mancomunitat. També l'Ajuntament de Barcelona, aquests mateixos anys, va impulsar un pla de reforma de les escoles públiques de la ciutat i dels centres especials que depenien directament de la corporació com eren l'Escola de Bosc; l'Escola del Mar o les escoles d'educació especial de Vilajoana.

A partir del 1913, la Diputació de Barcelona -en mans de la Lliga regionalista i presidida per Prat de la Riba- impulsà un projecte de reforma de la Casa de Maternitat. Volien que deixés de ser el trist centre d'acollida d'orfes per convertir-se en un model d'atenció a la infància més desfavorida. El projecte no es va poder desenvolupar íntegrament, però **el parvulari de la Casa de Maternitat es va convertir, a partir de 1914, en el centre de referència per a la difusió de les idees pedagògiques de Maria Montessori**.

Una primera mostra de com es va fer servir la imatge es troba en un article publicat per Joan Palau Vera, director de l'assaig fet a la Casa de Maternitat, al número 39 de la revista *Quaderns d'Estudi* l'abril de 1920. En el text, Palau hi explicava l'assaig d'aplicació del mètode de Montessori i il·lustrava l'article amb la següent imatge. **La fotografia és un evident muntatge** contraposant visualment un estereotip de l'escola tradicional amb una idealització del nou sistema montessorian. El text que figurava al peu de la fotografia reforçava la contraposició: "La falsa disciplina del quietisme estèril" que s'oposa a "La vera disciplina de la lliure activitat aplicada a u treball

autoeducatiu":

CLASSE DE PÀRVULS TRADICIONAL
La falsa disciplina del quietisme estèril

(Vegeu l'article de Joan Palau Vera)

LA MATEIXA CLASSE TRANSFORMADA PEL MÈTODE MONTESSORI
La vera disciplina de la lliure activitat aplicada a un treball
autoeducatiu

Revista 'Quaderns d'Estudi', núm. 39, de 1920, on un article de Joan Palau Vera vol il·lustrar les diferències entre l'escola tradicional i l'Escola Nova. Font: Biblioteca Rosa Sensat.

El 1914 set mestres i la inspectora Leonor Serrano assistiren al segon Curs Internacional Montessori becaades per la Diputació i els ajuntaments de Barcelona i Lleida. Al seu retorn, les assistents al curs van donar conferències per difondre el mètode. Al mateix temps, Joan Palau Vera va traduir les obres de Montessori: *El mètode de la pedagogia científica*, *L'autoeducació a l'escola* i *Antropologia Pedagògica*, que van començar a publicar-se a partir de 1915.

Aquell mateix any la Diputació de Barcelona va crear una escola experimental per aplicar el mètode de Maria Montessori i el 1915 l'Ajuntament de Barcelona va crear la primera de les seves escoles montessorianes. **El mètode es va difondre ràpidament especialment entre les escoles privades.** El prestigi i coneixement del nou sistema es va reforçar amb la presència a Barcelona de la mateixa Maria Montessori, que el 1915 es va traslladar a la capital catalana per preparar el tercer Curs Internacional Montessori que es va fer en aquella ciutat a principis de l'any següent.

El 1918 Maria Montessori va fixar la seva residència a Barcelona i la Diputació de Barcelona li va encarregar la direcció del Seminari-Laboratori de Pedagogia. Fins a l'inici de la II República, el nombre d'escoles que van aplicar el mètode Montessori -impulsades per institucions públiques o per iniciatives de caràcter cívic o religiós- va seguir creixent tot i que durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) va deixar de tenir el suport de les institucions públiques. Amb la proclamació de la II República, el 1931 el mètode Montessori, com tots els mètodes de l'Escola Nova, es va difondre per tot Espanya i a Catalunya se'n va consolidar l'aplicació, tot i que també van créixer les crítiques al seu caràcter excessivament individualista i idealista. Al llarg d'aquests anys, **fotografies de les distintes experiències montessorianes van ser habituals a llibres i publicacions periòdiques.**

Montessori a premsa gràfica: la revista *Feminal*

Una de les primeres revistes que varen incloure fotografies de l'aplicació del mètode montessori va ser *Feminal*, dirigida per Carme Karr i que apareixia, com a suplement femení de la revista *La Il·lustració Catalana* a Barcelona, entre 1907-1917. **A *Feminal* la fotografia tenia per objectiu visualitzar l'aportació femenina al programa reformador en matèria educativa i cultural que impulsava la burgesia catalanista** durant aquells anys i l'aplicació d'aquest programa a la modernització de l'educació de les dones. *Feminal* va posar l'atenció en la pedagoga italiana el mètode de la qual es volia difondre a Catalunya. Montessori representava aquell feminisme conservador que era atractiu per al noucentisme i un model de com les dones podien intervenir a l'esfera pública.

A *Feminal* es va publicar el 24 de setembre de 1911 sense il·lustracions i signat pel col·laborador de la revista Josep Alemany i Borràs el que possiblement és el **primer article sobre el mètode de Maria Montessori que apareix en una revista espanyola.** A partir d'aquest moment *Feminal* publicà diversos reportatges il·lustrats dedicats al mètode de Maria Montessori, en els quals s'inclouïen abundants fotografies. Són imatges que reforçaven visualment un discurs pedagògic que defensava l'autonomia infantil, la seva capacitat d'aprendre i assimilar els valors per pròpia iniciativa sense necessitat de pressions externes. Imatges que exaltaven la llibertat com a instrument rellevant d'educació per a desenvolupar la voluntat i l'autodisciplina. Documents que mostraven la importància de l'exercici, del joc, dels espais lliures, de la discreta intervenció dels mestres. Fotografies que recalaven que la funció de l'educador no és més que la de crear l'ambient i el clima propici, així com proporcionar els instruments i els materials per a desenvolupar les capacitats infantils.

Barcelona publicita la seva política educativa

Des de finals de la primera dècada de segle XX, l'Ajuntament de Barcelona es va veure obligat a

Pensem.

fer front a un important increment de les necessitats d'escolarització derivades d'un fort creixement de la població. Per respondre a aquestes exigències, el consistori barceloní -amb les limitacions derivades de les seves escasses competències en aquest terreny- va buscar fonament en les modernes teories educatives que es divulgaven llavors per Europa i els Estats Units. Les idees reformistes en matèria educativa de la Institució Lliure d'Ensenyament (ILE), modernitzades per les de l'Escola Nova, van servir per impulsar un ambiciós pla de creació d'edificis escolars i escoles a l'aire lliure, per reorganitzar l'atenció a les persones amb discapacitat o per, de forma genèrica, promoure i intensificar activitats de millora de les condicions de la infància.

L'Ajuntament de Barcelona va publicar el 1933 el llibre 'L'Escola pública de Barcelona i el mètode Montessori', àmpliament il·lustrat amb exemples d'aula. Font: Fons Històric de la Biblioteca Artur Martorell. Institut d'Educació. Ajuntament de Barcelona.

Aquesta tasca es va plasmar en l'edició, entre 1909 i 1933, d'uns setanta llibres i fullets àmpliament il·lustrats mitjançant fotografia. El conjunt d'aquestes fotografies constitueix un corpus documental d'extraordinari valor per conèixer les característiques de les iniciatives desenvolupades per la corporació barcelonina i per veure la forma en què **es construeix un discurs visual per destacar la superioritat de les idees reformadores enfront de les tradicionals**. La col·lecció més completa d'aquests llibres es troba a la Biblioteca Artur Martorell de l'Institut Municipal d'Educació [*Tasca pedagògica de l'Ajuntament de Barcelona (1900-1933)*]. En el conjunt d'aquestes publicacions s'hi pot trobar més d'un milió de fotografies de totes les actuacions educatives fetes en aquells anys per la corporació municipal de Barcelona.

Per concloure, es pot parlar que **a la Catalunya de les primeres dècades del segle XX les imatges es posen al servei de dos projectes polítics i socials que conflueixen**. El regeneracionisme noucentista del catalanisme conservador troba en el mètode de Maria Montessori el fonament científic per -combinant autoritat amb llibertat- aconseguir la cohesió i l'equilibri social que necessita el seu model de societat. D'altra banda, l'Ajuntament de Barcelona inclou la modernització de la xarxa escolar i la renovació de l'ensenyament en el projecte de fer de la ciutat una referència de la modernitat. La voluntat de donar a conèixer internacionalment la seva tasca educativa es manifesta en la publicació d'algunes d'aquestes obres on es publicita la seva actuació en francès i en italià.

Aquest article s'inclou en la divulgació de resultats dels projectes de recerca amb finançament de FEDER/Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades- Agencia Estatal de Investigación: EDU2017- 82485-P Cultura y prácticas escolares en el siglo XX i del projecte (PID2020-113677GB-100/AEI/10.13039/501100011033

Bibliografia:

- Cañellas, C. y Toran, R. (1982). *Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona 1916-1936*. Barcelona: Barcanova.
- Comas, F. y Sureda, B. (2012). "The photography and propaganda of the Maria Montessori method in Spain (1911-1931)". *PaedagogicaHistorica*, 48 (4), 571-587.
- Comas, F., Motilla, X. y Sureda, B. (2012). "Escuela y fotografía, entre el testimonio y la construcción del discurso narrativo". En *III Foro Ibérico de Museismo Pedagógico - V Jornadas Científicas SEPHE* (pp. 405-417). Murcia.
- Comas, F., Motilla, X. y Sureda, B. (2014). "Pedagogical innovation and music education in Spain: Introducing the Dalcroze method in Catalonia". *PaedagogicaHistorica*, 50 (3), 320-337.
- Domènech, S. (1995). *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona; pròlegs de Marta Mata i Garriga i Josep M. Ainaud de Lasarte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba.
- Domènech, S. (2008). *Els alumnes de la República: els grups escolars del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gonzalez-Agàpito, J., Marquès, S., Mayordomo, A. y Sureda, B. (2002). *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- González, S.; Sureda, B.; Comas, F. (2017). "La renovación escolar del Ayuntamiento de Barcelona y sudifusiónfotográfica (1908-1936)". *Revista española de pedagogía*, 75, 268, 519-539.
- Sureda, B., Motilla, X.; Comas, F. (2014). "La revista *Feminal*: fotografía y visualización de la aportación femenina a la renovación educativa en Cataluña (1907-1917)". *Historia de la Educación*, 33, 215-230.
- Sureda, B.; Comas, F. (2013) "Proposals for women's education in the magazine *Feminal*". *History of Education and Children's Literature*, vol. VIII, núm. 2, (2013), 273-292

Articles relacionats:

[noticiadiariambautor]93/89[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/127[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/64[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/177[/noticiadiariambautor]